

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

БОБРОВИЧ ІРИНА ПЕТРІВНА

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
БУДІВЕЛЬНО-ІНДУСТРІАЛЬНОГО
КОМПЛЕКСУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

11.00.02 - економічна і соціальна географія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Київ - 1996

911, 3: 30 +
911, 3: 33

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00754329 (U)

Дисертацією є руко
Робота виконана н
рафії Волинського державного університету імені Лесі Українки

Науковий керівник: кандидат географічних наук,
професор П.В.Луцишин

Офіційні опоненти: доктор економічних наук,
професор Л.М.Корецький

кандидат географічних наук
Ю.Д.Качаєв

Провідна організація: Чернівецький державний університет
імені Єрія Федьковича

Захист відбудеться 21 лютого 1996 року о 15⁰⁰ годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д.01.01.03. при Київ-
ському університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 252022,
м.Київ, вул. Васильківська, 90, ауд. 212.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Ки-
ївського університету імені Тараса Шевченка (252017, м.Київ,
вул. Володимирська, 58).

Автореферат розісланий "17" січня 1996 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук

С.І.Ішук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України вимагає ефективного функціонування будівельно-індустріального комплексу поряд з іншими міжгалузевими комплексами та галузями народного господарства. Зростаюча увага до нього зумовлена роллю цього комплексу у створенні національного багатства, відтворенні виробничих потужностей на новій технічній базі, у вирішенні соціальних і екологічних проблем. При цьому особливо актуальною є проблема вдосконалення капітального будівництва, його підйому на новий індустріальний і організаційний рівень, переведення будівельного виробництва на переважно інтенсивний шлях розвитку.

В сучасних умовах розвитку економіки країни виникає необхідність глибокого вивчення процесів формування і розвитку регіональних будівельно-індустріальних комплексів, особливо на обласному рівні. Саме в обласному будівельно-індустріальному комплексі можна найповніше здійснити удосконалення організаційно-управлінських структур, швидкий перехід до ринкових відносин у будівництві.

Аналіз економіко-географічної та економічної літератури показав, що ця тема розроблена недостатньо, а для Волинської області дослідження такого плану відсутні взагалі. В умовах входження будівельно-індустріального комплексу в ринкову систему необхідним є вивчення специфіки формування нових господарсько-територіальних і організаційно-управлінських форм будівельного виробництва. Вивчення територіальної організації будівельно-індустріального комплексу має важливе значення для виявлення можливостей підвищення ефективності його функціонування при переході до ринкової економіки. Перераховані проблеми, а також відсутність комплексного економіко-географічного дослідження будівельно-індустріального комплексу Волинської області викликало необхідність вибору теми та об'єкту дослідження, мети і завдань, які розглядаються в дисертаційній роботі.

Об'єктом дослідження вибраний будівельно-індустріальний комплекс Волинської області, який є міжгалузевим функціональним ланком її господарського комплексу.

Предметом дослідження є територіальна організація буді-

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

вельно-індустріального комплексу, що формується внаслідок виникнення нових господарсько-територіальних і господарсько-управлінських форм будівельного виробництва під час реформування економіки держави і розвитку ринкових відносин.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вивчення і поглиблення існуючих теоретичних уявлень про суть, структуру і особливості територіальної організації будівельно-індустріального комплексу; дослідження особливостей розвитку і функціонування будівельно-індустріального комплексу Волинської області в умовах переходу до ринкових відносин; розробка та обґрунтування наукових рекомендацій щодо удосконалення його територіальної організації та структури.

Для досягнення даної мети вирішувались такі завдання:

- вивчити особливості структури та територіальної організації обласного будівельно-індустріального комплексу в умовах переходу до ринкової економіки;
- розробити методичні основи економіко-географічного дослідження будівельно-індустріального комплексу;
- встановити роль і значення природно-географічних, суспільно-географічних і екологічних факторів у формуванні та розвитку будівельно-індустріального комплексу Волині, показати його місце в господарському комплексі області та країни;
- виявити і проаналізувати сучасну функціональну структуру будівельно-індустріального комплексу в основних її аспектах: функціонально-компонентному, функціонально-територіальному, функціонально-управлінському, функціонально-соціальному, функціонально-економічному та екологічному;
- визначити основні напрямки розвитку та удосконалення територіальної організації та структури будівельно-індустріального комплексу Волинської області в нових умовах господарювання.

Методологія, методи дослідження і використані матеріали. Методологічну основу дослідження становлять праці М.Т.Агафова, Е.Б.Алаєва, П.М.Алампієва, М.М.Баранського, А.Г.Буренстама, Ф.Д.Заставного, М.М.Колосовського, І.В.Комара, М.М.Паламарчука, М.Д.Пістуня, А.Т.Хруцова, О.І.Шаблія та ін.

Важливу роль у процесі дослідження відіграли роботи з проблем територіальної організації виробництва, в тому числі будівництва - Я.А.Бурки, І.О.Горленко, Я.І.Бупанського,

М.Г.Ігнатенка, С.І.Іщука, М.Д.Качасва, П.В.Луцишина, З.О.Маніва, О.М.Паламарчука, В.П.Руденка, П.Ф.Самусевої, Г.В.Терва,

Дослідження обласного будівельно-індустріального комплексу проводилося на основі системного підходу із застосуванням ряду методів: економіко-географічного районування, порівняльно-географічного, картографічного, економіко-математичного моделювання, енерговиробничих циклів, статистичного та ін.

Під час виконання дисертаційної роботи використані первинні статистичні та відомчі матеріали Волинського обласного управління статистики, обласних виробничих об'єднань "Волинсьбудматеріали", "Волинзалізобетон" та інших організацій, а також літературні джерела.

Наукова новизна. У дисертаційній роботі узагальнено дифініцію будівельно-індустріального комплексу; розкриті роль і значення факторів формування та розвитку будівельно-індустріального комплексу Волинської області, зокрема таких принципово нових як інвестиційно-організаційних, інноваційних, ринкових; досліджені екологічні проблеми функціонування комплексу; проаналізовано сучасний стан розвитку будівельно-індустріального комплексу Волинської області, зокрема вивчені сучасні аспекти його функціональної структури; здійснена типізація елементів функціонально-територіальної структури будівельно-індустріального комплексу, виділені її інтегральні елементи; досліджені процеси роздержавлення у будівельно-індустріальному комплексі Волинської області, дана характеристика новим організаційно-управлінським структурам; розроблені основні напрямки розвитку будівельно-індустріального комплексу в умовах переходу до ринку; складена серія оціночних і прогнозних схем і картосхем, які відображають мінерально-сировинну базу будівництва, промисловості будівельних матеріалів і функціонально-територіальної структури будівельно-індустріального комплексу.

Практичне значення і реалізація результатів дослідження. Конкретні науково-методичні рекомендації використовуються Волинськом держадміністрацієм в практичній діяльності по управлінню та плануванню розвитком регіону. Матеріали дослідження використовувалися автором при виконанні розділу "Будівельно-індустріальний комплекс" наукової теми кафедри економічної та соціальної географії Волинського держуніверситету "Модель

розвитку транскордонного регіону в аспекті процесів європейської інтеграції (на польсько-українському прикладі)". Картографічний матеріал та деякі теоретичні положення використовувались при проведенні семінарських і лабораторних занять, в курсових і дипломних роботах на географічному факультеті Волинського держуніверситету ім. Лесі Українки. Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані великими будівельними організаціями для раціоналізації територіальної організації процесу будівництва.

Апробація роботи та публікації. Окремі положення та результати дослідження доповідались і представлені тезами доповідей на конференціях: "Про навчальний атлас України" (Луцьк, 1992), "Проблеми географічної освіти в Україні" (Київ, 1993), "Велика Волинь: Минуле і сучасне" (Житомир, 1993, Ізяслав, 1994), "Проблеми географії України" (Львів, 1994), "Єврорегіон Буг: Проблеми транскордонного співробітництва" (Київ, 1995), наукових конференціях професорсько-викладацького складу та студентів АДПІ (Луцьк, 1992, 1993), професорсько-викладацького складу ВДУ (Луцьк, 1994, 1995), на VII з'їзді Українського географічного товариства (Київ, 1995) та інших. Зміст та основні положення дисертаційного дослідження викладені в 15 публікаціях загальним обсягом 2,6 друкованих аркушів.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків.

У вступі обґрунтовується актуальність вибраної теми, визначається об'єкт і предмет дослідження, мета і завдання, наукова новизна і практичне значення дослідження. У першому розділі визначається суть будівельно-індустріального комплексу обласного рівня, виявляються особливості його структури та територіальної організації; аналізується вплив факторів на його територіальну організацію; розроблені методичні основи комплексного економіко-географічного дослідження даного об'єкту. Другий розділ присвячений дослідженню впливу природно-географічних, суспільно-географічних та екологічних факторів на формування і розвиток будівельно-індустріального комплексу Волинської області. У третьому розділі здійснений системно-структурний аналіз будівельно-індустріального комплексу.

су Волинської області у основних його аспектах: функціонально-компонентному, функціонально-територіальному та функціонально-управлінському. Визначається основні напрями розвитку будівельно-індустріального комплексу Волинської області в нових умовах господарювання. У висновках викладені основні результати проведеного дослідження.

Дисертація викладена на 143 сторінках машинопису, ілюстрована 12 рисунками, 19 таблицями, містить 19 додатків. Список використаної літератури вилічує 201 найменування.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ І ВИСНОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Будівельно-індустріальний комплекс (БІК) адміністративної області - складне виробничо-територіальне утворення, що сформувалося на основі закономірного поєднання галузей і виробництв, функціонування яких зумовлене спільністю виконання конкретних народногосподарських завдань; найефективнішого задоволення суспільних потреб у будівельній продукції. Він розвивається внаслідок процесів комплексування на основі поглиблення суспільного і географічного поділу праці.

Структура БІК адміністративної області, як територіальної ланки БІК держави, відзначається, з одного боку, загальними для даного комплексу структурними ознаками, а з другого - специфічними для області. Розвиваючись у конкретних природно- і суспільно-географічних умовах, регіональний (обласний) БІК характеризується певними відмінностями своєї компонентної структури, що знаходить вираз у відсутності в комплексі регіону обласного рангу окремих структурних компонентів, притаманних БІК вищого рангу.

Будівельно-індустріальний комплекс Волинської області формують такі складові: 1) видобування мінеральної сировини для виробництва будівельних матеріалів; 2) виробництво будівельних матеріалів, конструкцій і деталей; 3) будівельна індустрія; 4) виробнича та соціальна інфраструктура комплексу.

2. В умовах активної в останній час структурної перебудови обласного БІК зростає роль його територіальної організації. З процесом удосконалення територіальної організації пов'язане виявлення територіальних резервів економічної ефективності виробництва будівельних матеріалів і будівельного

виробництва, а також вирішення регіональних проблем будівництва в області. Провідними процесами територіальної організації власних будівельно-індустріальних комплексів виступають територіальна концентрація, яка відображає розміщення виробництва будівельних матеріалів і будівництва, і територіальна інтеграція, пов'язана з процесами комплексотворення на основі поглиблення суспільного та географічного поділу праці.

Територіальна організація БІК, характер його виробничо-територіальних зв'язків зазнає значних змін під впливом багатьох факторів: природно-географічних, суспільно-географічних та екологічних. Їх дія досить диференційована: у кожному конкретному випадку одні й ті ж фактори по-різному впливають на етапи будівництва. В свою чергу, територіальна організація БІК сама виступає фактором розвитку та зміни як самого комплексу, так і господарства в цілому.

3. Серед природно-географічних факторів розвитку та функціонування БІК особливо важливе значення мають мінерально-сировинні ресурси, зокрема нерудні корисні копалини. Мінерально-сировинна база відзначається значною компонентною та територіальною диференціацією. Всього у Волинській області зареєстровано 190 родовищ і 214 маловивчених виходів мінеральної будівельної сировини, зокрема 88 родовищ цегельно-черепичної сировини, запаси якої становлять 34,4 млн.куб.м, 66 родовищ карбонатних порід (29,0 млн.куб.м) і 36 родовищ піску (48,3 млн.куб.м).

Деяко менший вплив на особливості розвитку та розміщення будівництва мають рельєф території, погодно-кліматичні умови, водні ресурси та гідрологічні умови території, лісові ресурси. Інші природно-географічні фактори, такі як земельні ресурси, ґрунти, рослинний і тваринний світ, не мають істотного впливу на формування та розвиток БІК.

4. Суспільно-географічні фактори набувають у сучасний період найважливішого значення. Поряд із традиційно впливовими (рівень економічного розвитку області, масштаби та структура капітальних вкладень, транспортний, соціально-демографічні, інноваційні тощо) великого значення набувають принципово нові - інвестиційно-організаційні, диференціація рівня доходів населення, ринкові.

Ринкові відносини в сучасних умовах є одним з визначаль-

них факторів розвитку і функціонування БІК Волинської області. Вони проявляються, перш за все, у роздержавленні й приватизації його підприємств і організацій, у розвитку нових організаційно-управлінських структур.

Свідченням впровадження ринкових відносин є створення малих підприємств та кооперативів, які проводять будівельні та ремонтні роботи, здійснюють виробництво будівельних матеріалів. Якщо малими підприємствами та кооперативами у 1991 р. було введено 1236 кв.м загальної площі житла, то у 1994 р. - вже 4938 кв.м.

Одним з ефективних напрямків розвитку БІК області стає приватизація об'єктів незавершеного будівництва, обсяг якого на кінець 1994 р. становив 60 % освоєних капіталовкладень. Приватизація незавершених об'єктів, рівень якої ще низький (5 % від загальної кількості приватизованих об'єктів області) дасть змогу одержати додатково значну суму коштів і забезпечити будівельників роботом.

5. У сучасних умовах зросла роль екологічного фактору в розвитку та функціонуванні БІК Волинської області. Основним джерелом забруднення повітря та води є підприємства промисловості будівельних матеріалів. Максимальні рівні забруднення спостерігаються у районах з найбільшми обсягами виробництва будівельних матеріалів - Луцькому, Іваничівському, Володимир-Волинському, Ковельському. Мінімальні рівні забруднення характерні для районів з незначною територіальною концентрацією цієї галузі - Шацького, Ратнівського, Маневицького, Любомльського. Забруднення довкілля будівельно-монтажними організаціями незначне і його територіальна організація виражена не так різко.

До екологічних проблем, які виникають у процесі функціонування комплексу, можна віднести порушення правил землекористування багатьма підприємствами комплексу, які розробляють нерудні корисні копалини і проводять будівельні та геологорозвідувальні роботи на цінних землях. На початок 1993 р. порушені землі в області становили 9533 га. Найбільші площі порушених земель спостерігаються в Горохівському, Ківерцівському і Маневицькому районах, найменші - у Ратнівському і Лоначинському районах.

Екологічні взаємовідношення БІК та довкілля мають і зво-

ротні⁴ бік. Це пов'язане з активною його участю у природоохоронному будівництві. Галузева структура капітальних вкладень на оточуюче середовище та раціональне використання природних ресурсів децю відрізняється від аналогічної структури в Україні, що зумовлене особливостями екологічних проблем у Волині. Найбільші обсяги природоохоронного будівництва припадають на охорону та раціональне використання водних і земельних ресурсів.

6. Функціонально-компонентна структура БІК характеризує сукупність видів його виробничої діяльності, їх роль у формуванні зовнішнього та внутрішнього аспектів функції. Найважливішими ланками функціонально-компонентної структури БІК Волинської області є промисловість будівельних матеріалів (22,6 % чисельності зайнятих), будівельна індустрія (73,1 %) та інфраструктура комплексу (4,3 %).

Структура БІК Волинської області децю відрізняється від аналогічної структури будівельно-індустріального комплексу України, що зумовлене особливостями його функціонування та розвитку. У БІК Волинської області порівняно з Україною більша кількість працівників зайнята у будівельній індустрії (на 1,4 %) та інфраструктурі комплексу (на 0,6 %) і менша частка зайнятих спостерігається у промисловості будівельних матеріалів (на 2,0 %), що пояснюється відсутністю в промисловості будівельних матеріалів області багатьох галузей і виробництв.

Особливістю функціонально-галузевої структури промисловості будівельних матеріалів Волинської області є порівняно невисокий рівень її диверсифікації. До її складу входить 8 галузей, масштаби розвитку яких різні, в той час як в Україні розвивається відповідно 14 галузей і 22 виробництва промисловості будівельних матеріалів. Провідну роль у формуванні структури промисловості будівельних матеріалів відіграють 3 виробництва - м'яких покрівельних та гідроізоляційних матеріалів, збірного залізобетону та стінових матеріалів, сумарна частка яких за обсягом товарної продукції досягає 91 %, за чисельністю зайнятих - 89,2 %. Особливістю структури промисловості будівельних матеріалів є підвищена частка переробних галузей, зокрема виробництва м'яких покрівельних та стінових матеріалів, відповідно 17,3 і 49,2 % чисельності промислово-виробничого персоналу, в той час як у країні ці по-

казники значно нижчі: відповідно 0,6 і 28,3 %. Це пояснюється відсутністю в області багатьох видів будівельних корисних копалин і, як наслідок, зниженою часткою видобувних галузей промисловості будівельних матеріалів, яка становить 2,0 % (в Україні - 13,0 %). Зменшення існуючих диспропорцій можлива за рахунок розробки нових родовищ мінеральної будівельної сировини, зокрема щабелю та граніту, виробництва нових будівельних матеріалів.

Дослідження підприємств промисловості будівельних матеріалів за допомогою математичних методів (кореляційно-регресійний і кластерний аналіз) показали, що переважна більшість підприємств галузі, зокрема всі цегельні заводи, відзначаються низькими показниками економічного розвитку. Тому сучасні темпи розвитку промисловості будівельних матеріалів на можуть задовольнити обсягів будівельно-монтажних робіт. База будівельної індустрії на третину відстає від ритму будівництва. Хоча область має значні запаси будівельно-мінеральної сировини, недостатнє її видобування і переробка призводить до створення дефіциту будівельних матеріалів і до постачання аналогічної продукції із сусідніх областей. При цьому має місце велике перевезення далеких перевезень будівельних матеріалів, висока частка зустрічних перевезень, що істотно знижує ефективність функціонування комплексів.

Аналіз виробничо-територіальних зв'язків показує, що хоча в області відсутні виробництва багатьох видів будівельних матеріалів, баланс ввозу і вивозу продукції промисловості будівельних матеріалів є додатним за рахунок вивозу з області значної кількості шкільних покрівельних матеріалів та лінолеуму, частка яких у структурі вивезених будівельних матеріалів становить 86 %. Ці будівельні матеріали вивозяться у всі області України, інші - переважно у сусідні області (Рівненську, Львівську, Хмельницьку). Серед будівельних матеріалів, які ввозяться у Волинську область, найбільша частка припадає на цемент (31 % вартості ввезених будівельних матеріалів), щабелю та граніт (18 %), залізобетонні вироби та конструкції (18 %), шифер (12 %). Основні постачальники - близько розміщені області України (Львівська, Рівненська, Івано-Франківська, Житомирська), що в цілому сприяє розвитку цих виробничо-територіальних зв'язків.

Будівельну індустрію Волинської області визначають такі основні тенденції, як скорочення обсягів виконаних підрядних робіт (у 1993 р. на 38 % порівняно з 1990 р.), зменшення чисельності робітників, зайнятих у будівництві (на 32 %), зникнення рівня продуктивності праці. Ці негативні явища зумовлені значним зменшенням інвестицій як у нове будівництво, так і у об'єкти, що вже будуються, порушення господарських зв'язків у капітальному будівництві та промисловості будівельних матеріалів, недовиконання договірних зобов'язань по постачанню будівельних об'єктам палива, обладнання, будівельних матеріалів та ін.

У інфраструктурній ланці комплексу спостерігається деяке перевищення виробничої інфраструктури (51,9 % зайнятих в інфраструктурі комплексу) над соціальною (41,8 %), а також високий рівень диференціації величин індексу галузевого відхилення. В області спостерігається висока, порівняно з Україною, частка зайнятих у медичних закладах (індекс галузевого відхилення 3,33) і низька – в групах проектування (0,08), дирекціях підприємств, що будуються (0,39). Порівняно низькі масштаби зайнятих на будівельному транспорті (0,83), а також в групах проектування вказують на деяку нерациональність інфраструктурної ланки комплексу, що вимагає її вдосконалення за рахунок збільшення використання будівельного транспорту, створення нових підприємств по ремонту сучасної вітчизняної та зарубіжної техніки, розширення мережі курсів підвищення кваліфікації будівельників з врахуванням зарубіжного прогресивного досвіду тощо. Перспективним є відкриття малих підприємств та кооперативів, які займаються проектно-випробувальними роботами.

7. Особливості функціонально-територіальної структури БІК Волинської області зумовлені характером територіального зосередження головних складових комплексу – промисловості будівельних матеріалів та будівельної індустрії.

Функціонально-територіальна структура промисловості будівельних матеріалів досить складна. Вона включає 55 пунктів та центрів промисловості будівельних матеріалів, з яких 29 є моногалузевими. Найбільшим числом центрів характеризується промисловість стінових матеріалів, зокрема виробництво цегли (42), промисловість збірного залізобетону (8) та асфальтобе-

тону (10). Це пов'язано як з широким розповсюдженням родовищ мінеральної сировини, так і значною кількістю об'єктів будівництва, які потребують ці види будівельних матеріалів. Пункти та центри під дією певних факторів, насамперед, сировинного, споживчого та транспортного, формують більш складні елементи функціонально-територіальної структури - 3 вузли (Луцький, Нововолинський та Ковельський) і 1 куц промисловості будівельних матеріалів (Горохівський).

На особливості функціонально-територіальної структури будівельної індустрії Волинської області в значній мірі впливають інвестиційні та виробничі фактори. Перший з них пов'язаний із значною територіальною диференціацією капітальних вкладень у господарство різних районів Волинської області. Серед виробничих факторів у першу чергу слід відзначити особливості розміщення потужностей будівельно-монтажних організацій в населених пунктах Волині.

Серед багатьох пунктів та центрів, де ведеться будівництво, можна виділити 33 основні, де зосереджені будівельно-монтажні організації. Найбільшим числом пунктів (28) представлені спеціалізовані будівельно-монтажні роботи, меншим числом (19 і 17) - загальнобудівельні та ремонтно-будівельні роботи. Пункти та центри будівельної індустрії утворюють більш складні форми територіального зосередження будівельного виробництва - 3 вузли будівельної індустрії (зосередженого будівництва) - Луцький, Нововолинський та Ковельський, які спеціалізуються відповідно на промисловому, житловому та соціально-культурному будівництві (Луцький), індустріальному (Нововолинський) та транспортному (Ковельський) будівництві.

Високий рівень територіального посидання елементів функціонально-територіальної структури промисловості будівельних матеріалів, будівельної індустрії та сфери дії підрядних будівельно-монтажних організацій зумовили формування інтегральних елементів функціонально-територіальної структури БІК. Найпростішими елементами інтегральної функціонально-територіальної структури БІК Волинської області є будівельно-індустріальні пункти та центри. Вони є основою для формування складніших елементів функціонально-територіальної структури - будівельно-індустріальних вузлів та куць. На території Волинської області можна виділити 3 будівельно-індустріаль-

них вузли (Луцький, Нововолинський, Ковельський) та 1 будівельно-індустріальний куц (Горохівський), кожен з яких має певні особливості свого функціонування та розвитку (рис.).

8. Між особливостями функціонально-територіальної структури БІК та територіальною структурою господарства Волинської області в цілому існує тісний взаємозв'язок, який в значній мірі опосередковується територіальною диференціацією капітальних вкладень.

У північній частині області провідне місце займає будівництво об'єктів харчової та легкої промисловості, в певній мірі розвинуте житлове, меліоративне та транспортне будівництво. Розміщення будівельних пунктів та центрів має розсоєреджений характер (за винятком Ковельського вузла).

Ковельський будівельно-індустріальний вузол охоплює підприємства промисловості будівельних матеріалів і будівельної індустрії Ковельського і Турійського районів, які використовують значні запаси глини, крейди, піску місцевих родовищ. У вузлі здійснюється понад 10 % всіх будівельно-монтажних робіт області. Найбільший розвиток отримало транспортне, промислове та житлове будівництво. Галузями спеціалізації промисловості будівельних матеріалів є виробництво залізобетонних виробів і жовтої крейди, яке має міжобласне значення, а також розвинуте виробництво цегли та черепиці (рис.).

У південних районах області переважає будівництво об'єктів вугільної, деревообробної, легкої промисловості, промисловості будівельних матеріалів, а також житлове і соціально-культурне будівництво. Великі обсяги будівництва створюють тут умови для формування складних будівельно-територіальних утворень (Луцький та Нововолинський будівельно-індустріальні вузли, Горохівський будівельно-індустріальний куц).

Луцький будівельно-індустріальний вузол є найбільшим і найпотужнішим за обсягами виробництва будівельних матеріалів і виконаних будівельно-монтажних робіт в області (понад 25 % обсягу будівельно-монтажних робіт області). Тут ведуться значні обсяги промислового, житлового, культурно-побутового і шляхового будівництва. Найбільшого розвитку у вузлі отримали такі галузі промисловості будівельних матеріалів - виробництво шкільних покрівельних та гідроізоляційних матеріалів (понад 45 % загальноукраїнського виробництва), залізобетон-

них виробів і конструкцій, асфальтобетону, великопанельне домобудування. Виробництво стінових матеріалів та керамічних виробів базується на місцевих запасах глини та піску, і продукція цих галузей повністю іде на потреби будівництва даного вузла (рис.).

Нововелинський будівельно-індустріальний вузол займає друге місце за обсягами виконаних будівельно-монтажних робіт (16,6 % обсягу будівельно-монтажних робіт області). У вузлі різко переважає промислове будівництво, а також ведеться житлове і культурно-побутове будівництво. Із галузей промисловості будівельних матеріалів головне значення мають виробництво залізобетонних виробів і стінових матеріалів, які частково використовують відходи вуглевидобутку (рис.).

Горехівський будівельно-індустріальний кущ характеризується роззосередженим типом будівництва, невеликими обсягами будівельно-монтажних робіт, які здійснюються переважно будівельно-монтажними організаціями Горохова, Мар'янівки та Сенкевичівки. Решта будівельно-індустріальних пунктів мають моногалузеву спеціалізацію на виробництві цегли з місцевих запасів глини (рис.).

В цілому функціонально-територіальна структура БІК Волинської області в значній мірі відповідає сучасному стану та потребам господарства Волині у будівельній продукції.

9. Значний вплив на особливості територіальної організації БІК має процес роздержавлення будівельного виробництва, який у Волинській області набув незворотнього характеру.

Впровадження ринкових відносин у будівництві призело до появи у БІК Волинської області поряд з традиційними (державні підрядні будівельно-монтажні організації, трести) нових організаційно-управлінських структур. В області створення таких нових структур можливе на базі існуючих підприємств і організацій будівельної індустрії. З одного боку, відбувається об'єднання будівельних організацій та підприємств будівельної індустрії у трести, акціонерні товариства, асоціації, з другого – поділ деяких існуючих будівельних організацій, створення невеликих будівельних кооперативів та малих підприємств. Кількість державних будівельних організацій у 1994 р. у порівнянні з 1991 р. зменшилась більш як удвічі, в той же час значно зросла частка колективних організацій (табл.).

Таблиця

Процес роздержавлення у будівельній індустрії Волинської області (за співвідношенням кількості організацій різних форм власності, %)

Організації, форми власності	Р о к и		
	1991	1993	1994
Будівельно-монтажні всіх форм власності	100,0	100,0	100,0
в т.ч. державні	85,7	38,1	37,1
колективні	14,3	32,0	51,2
змішані	-	24,9	11,7
Ремонтно-будівельні всіх форм власності	100,0	100,0	100,0
в т.ч. державні	51,0	91,2	27,3
колективні	49,0	3,7	58,9
змішані	-	5,1	14,2
Проектно-вишукувальні всіх форм власності	100,0	100,0	100,0
в т.ч. державні	83,2	60,0	42,1
колективні	16,8	20,0	57,9
змішані	-	20,0	-

Найбільш інтенсивно процеси роздержавлення відбуваються у загальнобудівельних організаціях, з яких до державних належать лише 9 %, тоді як частка державних спеціалізованих організацій становить 53 %. Це пов'язано з тим, що недержавні будівельні організації виконують в основному нескладні та невеликі за обсягом будівельні роботи. Цей висновок підтверджує і аналіз процесу роздержавлення у розрізі окремих видів спеціалізації: найбільша частка колективних будівельно-монтажних робіт припадає на земляні, електромонтажні, оздоблювальні та ремонтні роботи, і навпаки, їх немає серед виконавців гідротехнічних, пусконалагодувальних робіт та у шахтобудуванні.

Процес роздержавлення у будівельному виробництві Волин-

ської області має значні територіальні відмінності. Найбільша кількість будівельно-монтажних організацій та чисельність зайнятих зосереджена у великих будівельних центрах - Луцьку, Ковелі, Володимирі-Волинському, Ківерцях, де зосереджено понад 79 % загальної чисельності працюючих у недержавному будівництві. Серед цих найбільших індустріальних центрів Волині виняток становить Нововолинськ, де переважають складні за виконаннями, а тому "непопулярні" серед кооперативів види робіт - шахтобудування тощо.

Процес роздержавлення, сприяючи переважному розвитку нескладних видів будівництва, які не відзначаються широтами та протяжністю виробничо-територіальних зв'язків, приводить до певного спрощення системи територіальних зв'язків та відношень у БІК Волинської області.

10. Розвиток БІК Волинської області в умовах переходу до ринкової економіки вимагає вирішення деяких пов'язаних з цим проблем.

Однією з найважливіших проблем функціонування комплексу є підвищення економічної ефективності будівельного виробництва. Вона може бути вирішена за рахунок посилення інтенсифікаційних процесів і підвищення рівня територіальної збалансованості потужностей промисловості будівельних матеріалів, будівельної індустрії і обсягів виконуваних будівельно-монтажних робіт. Підвищення ефективності промисловості будівельних матеріалів можливе завдяки пристосуванню її до власних мінерально-сировинних ресурсів, розширенню її сировинної бази на основі розробки і експлуатації нових родовищ будівельної мінеральної сировини (особливо в поліських районах області), використання відходів вугільної та деревообробної промисловості при виробництві будівельних матеріалів. Введення в дію Нововолинського заводу стінової кераміки, який працюватиме на відходах вуглевидобутку, дасть можливість збільшити виробництво цегли і підвищити її якість. Для покриття потреби у вапні слід передбачити будівництво нового підприємства по випалюванню вапна потужністю 80 тис. т за рік, яке працюватиме на Кульчинських запасках крейди. Для задоволення потреб у легких заповнювачах доцільним є будівництво на території області підприємства потужністю 100 тис. куб. м заповнювачів за рік, яке працюватиме на привізних перлітах Закарпаття.

Підвищення економічної ефективності функціонування БІК тісно пов'язане із удосконаленням міжобласних виробничо-територіальних зв'язків. Хоча структура ввозу та вивозу будівельних матеріалів в цілому відповідає можливостям сировинного потенціалу Волині, все ж існують резерви її удосконалення, пов'язані із зменшенням обсягів ввезених матеріалів. Це може досягатися за рахунок зниження матеріаломісткості будівельної продукції, ширшого використання місцевих запасів щебеню і гравію, піску, вапняків, відходів вуглевидобутку. Для зменшення нераціональних перевезень будівельних матеріалів необхідно припинити ввіз збірних залізобетонних конструкцій із таких віддалених областей, як Дніпропетровська та Херсонська, вивіз щебеню та гравію у Донецьку область тощо.

Важливе значення для розвитку БІК області має створення необхідних соціальних життєвих умов для його працівників. До шляхів вирішення цієї проблеми відносяться: поліпшення житлових умов робітників, ширший розвиток їх побутового і соціально-культурного обслуговування безпосередньо на підприємствах, подальше удосконалення матеріального стимулювання, підготовка і перепідготовка працівників до підприємницької та комерційної діяльності (наприклад, через Центр "Укрбудінвестосвіта"). Ці заходи, в першу чергу, доцільно здійснювати у Камінь-Каширському, Любешівському, Луцькому та інших будівельно-індустріальних центрах, які відзначаються низьким розвитком інфраструктури.

В умовах формування чинкових відносин потребує подальшого удосконалення система управління БІК Волинської області. Актуальним є перехід до гнучких структур управління, здатних пристосовуватися до різних форм власності і умов конкурентної боротьби. Його можна здійснити, переходячи, наприклад, до дивізійної структури чи "професійного управління".

Одним з ефективних напрямків розвитку БІК в умовах обмеженого платоспроможного попиту на продукцію будівництва повинна стати приватизація об'єктів незавершеного будівництва, що дасть змогу державі не тільки отримати значну суму додаткових фінансових ресурсів, а й забезпечити роботу багатьох будівельників, не залучаючи коштів з обласного бюджету.

Дуже перспективним напрямком розвитку комплексу є максимальне використання сприятливого суспільно-географічного по-

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

ложення області, що дасть додаткові можливості для залучення іноземних інвестицій, будівництва спільних об'єктів (наприклад, в рамках Євро регіону "Буг" та ін.).

Основні положення дисертації викладені в наступних публікаціях:

1. До питання дослідження будівельно-індустріального комплексу адміністративної області // Економічна і соціальна географія Волині. - Вип.1. - Луцьк: ЛДПІ, 1992. - С. 47-51.

2. Територіальна організація будівельно-індустріального комплексу адміністративної області // Матеріали XXXVII наук. конфер. проф.-викл. складу інституту. - Ч.II. - Луцьк, 1992. - С. 334.

3. Фактори формування обласного будівельно-індустріального комплексу // Матеріали XXXVII наук. конфер. проф.-викл. складу інституту. - Ч.II. - Луцьк, 1992. - С. 388.

4. Про карту будівельно-індустріального комплексу України // Тези всеукраїнської конференції про "Навчальний атлас України". - Луцьк, 1992. - С. 29-30. Співавтор Горайчук К.Р.

5. Про вивчення будівельно-індустріального комплексу в шкільному і вузівському курсі економічної і соціальної географії України // Удосконалення змісту підготовки вчителя географії: Матеріали респ. наук.-методич. конференції. - Тернопіль, 1993. - С. 61.

6. До питання вивчення будівельно-індустріального комплексу у вузівському курсі економічної і соціальної географії України // Проблеми географічної освіти в Україні: Тези доповідей. - Київ, 1993. - С. 151.

7. Застосування картографічного методу дослідження при вивченні обласного будівельно-індустріального комплексу // Матеріали XXXIX наук. конфер. проф.-викл. складу і студентів інституту. - Ч.III. - Луцьк, 1993. - С. 499.

8. Мінерально-сировинні ресурси як фактор формування і розвитку Волинського обласного будівельно-індустріального комплексу // Матеріали XXXIX наук. конфер. проф.-викл. складу і студентів інституту. - Ч.III. - Луцьк, 1993. - С. 500.

9. До питання розвитку будівельно-індустріального комплексу Волинської області // Велика Волинь: Минуле і сучасне. Тези міжнар. краєзнавч. конференції. - Вітомир, 1993. -

С. 242-244. Співавтор Луцишин Н.П.

10. Екологічні проблеми розвитку будівельно-індустріального комплексу Волинської області // Велика Волинь: Минуле і сучасне (Матеріали міжнар. краєзнавч. конференції). - Хмельницький - Ізяслав - Шепетівка, 1994. - С. 604-605.

11. Структура територіальної організації будівельно-індустріального комплексу Волинської області // Проблеми географії України: Матеріали наук. конференції. - Львів, 1994. - С.116.

12. Нові форми власності підприємств будівельно-індустріального комплексу Волинської області в умовах ринку // Матеріали 40 наук. конфер. проф.-викл. складу і студентів ВДУ. - Ч. II. - Луцьк, 1994. - С. 158-169.

13. Функціонально-територіальна структура будівельно-індустріального комплексу Волинської області // Єврорегіон Буг: Економічна і соціальна географія Волині / За ред. П.В.Луцишина. - Вип.2. - Луцьк: МІСГІМ, 1995. - С. 134-142.

14. Проблеми територіальної і комплексно-пропорційної організації лісовиробничого і будівельно-індустріального комплексів Волинської області // VII з'їзд Українського географічного товариства: Тези доповідей. - Київ, 1995. - С. 38-39. Співавтор Коцан Н.И.

15. Про розвиток зовнішньоекономічних зв'язків підприємств і організацій будівельно-індустріального комплексу Волинської області // Єврорегіон Буг: проблеми транскордонного співробітництва: Тези доповідей. - Київ: МОУ, 1995. - С. 96.

Луцишин

Irene P. Bobrovytch. "Territorial organization of building-industrial complex of Volyn region."

Presentation of the thesis for master's degree in geographical science in field 11.00.02 - of economical and social geography. Taras Shevchenko Kyiv State University, 1996.

Thesis in conception of territorial organization of building-industrial complex on region level. The condition and factors of the creation of this complex are examined. The methods of economical and geographical research of this object are suggested. The modern state of territorial organization and integrated proportional development of building-industrial complex of Volyn region is analyzed, the principal trends of improvement of the territorial organization of Volyn building-industrial complex under the condition of market relations are suggested.

Бобрович И.П. "Территориальная организация строительного-индустриального комплекса Волынской области." Диссертация на соискание ученой степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 - экономическая и социальная география, Киевский университет имени Тараса Шевченко, Киев, 1996.

Защита концепция территориальной организации строительного-индустриального комплекса областного уровня. Рассматриваются условия и факторы комплексобразования, предлагается методика экономико-географического исследования этого объекта. Анализируется современное состояние территориальной организации и комплексно-пропорционального развития строительного-индустриального комплекса Волынской области, предлагаются основные направления совершенствования территориальной организации строительного-индустриального комплекса области в условиях перехода к рыночным отношениям.

Ключові слова:

обласний будівельно-індустріальний комплекс, будівельно-індустріальний вузол, кущ, центр, пункт, промисловість будівельних матеріалів, будівельна індустрія.

[Faint, illegible text covering the majority of the page, likely bleed-through from the reverse side.]

Підписано до друку 22. 12. 1995 р.

формат 60/84/16. Друк. арк. 1.

Закладена 14. Тираж 100.

Кіровоградська райондрукарня.